



SÁMEDIGGI
SÁMITIGGE
SÁÁ'MTE'Gġ
SAAMELAISKÄRÄJÄT

TAUSTAMUISTIO
26.9.2022
Dnro: 474/D.a.2/2022

Kansliapäällikkö Jaana Husu-Kallio
Maa- ja metsätalousministeriö
jaana.husu-kallio@gov.fi

Taustamuistio energiakriisin ja kustannusten nousun vaikutuksista saamelaiseen poronhoitoon

Viite: Saamelaiskäräjien ja kansliapäällikön tapaaminen Inarissa 16.9.2022

1. Aluksi

Maa- ja metsätalousministeriön kansliapäällikkö pyysi 16.9.2022 Inarissa pidetyn tapaamisen yhteydessä Saamelaiskäräjiä toimittamaan ministeriölle arvion Venäjän hyökkäyssodan aiheuttaman energiakriisin sekä kustannusten nousun vaikutuksista saamelaiseen poronhoitoon. Saamelaiskäräjät on koonnut tähän taustamuistioon tietoa saamelaisen poronhoidon taloudellisesta tilanteesta ennen laajamittaista kustannusten nousua sekä arvioita energiakriisin seurauksista poroelinkeinolle.

Poronhoito on yksi saamelaisten keskeisimmistä elinkeinoista ja saamelaisille on perustuslain 17.3 §:ssä turvattu oikeus poroelinkeinoon harjoittamiseen ja sen kehittämiseen. Saamelainen poronhoito kohtaa energiakriisin aiheuttaman kustannusten nousun jo valmiiksi erittäin vaikeassa taloudellisessa tilanteessa, joka johtuu ilmastokriisin aiheuttamista poikkeuksellisista sää- ja lumiolosuhteista. Poikkeustalvet 2019–2020 ja 2021–2022 johtivat porokuolemiin ja aiheuttivat merkittäviä lisäkustannuksia saamelaisten kotiseutualueen poronhoitajille. Luonnonvarakeskuksen tekemästä selvityksestä käy ilmi, että poikkeustalven 2019–2020 aikana poronhoidon kustannukset nousivat 80–90 prosenttia tavanomaista korkeammiksi.¹ Elinkeino ei ehtinyt taloudellisesti ja poromäärällisesti toipumaan, kun seuraava poikkeustalvi koitti jo 2021–2022 aiheuttaen osassa saamelaisten kotiseutualueen paliskuntia aiempien menetysten päälle lisää porokuolemia ja kustannuksia. Poikkeustalvista johtuva siitosporojen menetys ja vasatuoton romahtaminen vähentävät poronhoidon teurasmääriä, tuloja ja kannattavuutta edelleen poronhoitovuonna 2022–2023, ja vaikuttavat elinkeinon talouteen vielä useita vuosia eteenpäin.

Poronhoidon taloudellista tilannetta tarkasteltaessa huomionarvioista on myös se, että elinkeinon tukijärjestelmät ovat useilta osin alimitoitettuja, eivätkä ne ole seuranneet vuosien mittaan nousseita kustannuksia. Esimerkiksi poronhoitajille maksettava kansallinen eläinکوhtainen tuki pysyi vuosia samansuuruisena. Eläinکوhtaiseen tukeen tehtiin korotus poronhoitovuodelle 2022–2023, mikä oli askel oikeaan suuntaan. Eläinکوhtainen tuki on kuitenkin edelleen liian alhainen ottaen huomioon kustannusten nousun. Saamelaiskäräjät on esittänyt ministeriölle, että eläinکوhtainen tuki tulisi nostaa 45 euroon/eloporo kasvaneiden ruokinta-, rahti- ja kulkemiskustannusten vuoksi. Niin ikään porotalouden ja luontaiselinkeinojen rakennetukilain (986/2011) mukaiset tuet ovat alimitoitettuja, eikä tukijärjestelmä siitä syystä kykene vastaamaan tavoitteisiinsa. Tämä vaikuttaa negatiivisesti

¹ Talven 2019–2020 sää-, lumi- ja luonnonolosuhteiden poikkeuksellisuus ja vaikutukset poronhoitoon, Luonnonvarakeskus 2020: <https://jukuri.luke.fi/handle/10024/546154>

poroelinkeinon kykyyn investoida. Elinkeino on tehnyt vuosia investointeja ilman tukea, mutta nykyisessä tilanteessa se ei ole enää mahdollista.

2. Arvio kustannusten noususta ja niiden vaikutuksista saamelaiseen poronhoitoon

Venäjän Ukrainaan kohdistuvan hyökkäyssodan myötä eskaloitunut energiakriisi ja siitä seurannut inflaatio, sähkönhinnan nousu, polttoaineiden hintojen nousu, heinien ja rehujen hintojen nousu sekä yleinen elinkustannusten nousu yhdessä poronhoitajien vaikean taloudellisen tilanteen kanssa saattavat useat elinkeinon harjoittajat tulevana talvena vielä entistäkin haastavampaan taloudelliseen tilanteeseen. Kohonneet kustannukset tuntuvat erityisesti juuri saamelaisten kotiseutualueen paliskunnissa, joissa poronhoito perustuu porojen jatkuvaan paimennukseen. Saamelaisten kotiseutualueella harjoitettava paimennukseen perustuva saamelainen poronhoito tarkoittaa käytännössä sitä, että poronhoitajat joutuvat vaihtamaan työssä käyttämiään työvälineitä, kuten kelkkoja, usein käytön ollessa jokapäiväistä ja jatkuvaa. Eteläisemmällä poronhoitoalueella työvälineet kestävät käytössä pidempään erilaisen poronhoitomallin ja lyhyempien välimatkojen vuoksi. Huomionarvoista on myös se, että eteläisellä poronhoitoalueella voi saada pinta-alatukea porojen ruokinnassa käytettävien heinien ja muiden kasvien viljelyyn, kun taas saamelaisten kotiseutualueella tällaista tukea ei ole mahdollista saada, ja lisäruokinnassa käytettävät kasvit joudutaan aina erikseen ostamaan viljelijöiltä. Eteläisellä poronhoitoalueella rahtikustannukset ovat huomattavasti pohjoista aluetta pienemmät tai niitä ei ole lainkaan. Saamelaisten kotiseutualueella harjoitettava poronhoito eroaa niin poronhoitotavaltaan, kustannuksiltaan kuin oikeudelliselta perustaltaan eteläisemmän poronhoitoalueen poronhoidosta. Saamelaiskäräjien näkemyksen mukaan erilaiset tuet eivät ole aina kohdentuneet oikeudenmukaisesti poronhoitajille ja saamelaisten kotiseutualueella harjoitettavalle saamelaiselle poronhoidolle tulisikin edellä mainituista syistä kohdentaa positiivisen erityiskohtelun toimenpiteitä.

Epävakaana maailmantilanteen vuoksi on hankalaa ennustaa tarkasti, kuinka korkeiksi paliskuntien ja poronhoitajien ylimääräiset kustannukset lopulta nousevat, mutta tämänhetkisen tiedon valossa on mahdollista tehdä suuntaa antavia arvioita lisäkustannuksista. Nousseet kustannukset tulevat vaikuttamaan jokaisen poronhoitajan taloudelliseen tilanteeseen. On kuitenkin huomioitava, että yksittäisen poronhoitajan talouteen vaikuttavat useat eri seikat ja tilanne voi vaihdella hieman esimerkiksi eri paliskunnissa osakkaina olevien poronhoitajien välillä. Myös se, jatkojalostaako ja myykö poronhoitaja itse tuotteensa suoraan kuluttajalle vai myydäänkö porot edelleen ostoliikkeille, vaikuttaa yksittäisten poronhoitajien tuloihin ja poronhoitajille koituviin kustannuksiin.

Sähkön hinta on ollut kuluneen vuoden aikana ennätyskellisen korkealla. Kesällä 2022 sähkön hinta on ollut jopa kymmenkertainen verrattuna aiempiin kesiin ja hinnannousun on ennustettu jatkuvan vielä talven 2022–2023 aikana. Talvikuukausina sähkön kulutus kasvaa merkittävästi myös poroelinkeinossa, ja odotettavissa on, että sähkölaskut ovat vähintäänkin satoja euroja enemmän, kuin aikaisempina talvina. Sähkölaskut nousevat erityisen korkeiksi, jos tuleva talvi on kylmä. Yksittäisten poronhoitajien sähkölaskuun vaikuttavat muun muassa pakastimien, kylmäkonttien, teurastamoiden, leikkaamoiden, elintarvikehuoneistojen ja muiden toimitilojen, erotusaitojen sekä kämppien käyttäminen.

Saamelainen poronhoito edellyttää porojen paimentamista, jotta porot saadaan oikeaan aikaan kulloisellekin vuodenajalle tarkoitetulle laidunalueelle. Paimentamista tarvitaan myös petojen aiheuttamien prokuolemien minimoimiseksi sekä siihen, että porot saadaan ohjattua ja kuljetettua teollisen maankäytön alueiden, kuten metsätalouskohteiden, kullanhuhdonta-alueiden tai matkailukeskittymien läpi. Myös ilmastonmuutoksen aiheuttamat lieveilmiöt luonnossa ja säässä

lisäävät paimentamisen tarvetta entisestään. Paimennus edellyttää poronhoidon työvälineiden, kuten moottorikelkkujen ja mönkijöiden käyttöä. Työvälineet ja niiden varaosien hinnat ovat nousseet tuntuvasti, mikä vaikuttaa poroelinkeinoon kustannuksiin.

Polttoaineiden hinnat ovat nousseet vuodentakaisesta reilut 30 %. Kun esimerkiksi dieselin kuluttajahinta kesällä vuonna 2018 oli 135,6 snt/l ja vuonna 2021 152 snt/l, oli se vuoden 2022 heinäkuussa 227 snt/l. Myös bensiinin (95 E) hinnassa on tapahtunut merkittäviä muutoksia (2018 M07 151,5 snt/l, 2021 M07 170 snt/l ja 2022 M07 233 snt/l).² Poronhoitajien polttoainelaskuun vaikuttaa muun muassa paimennuksen tarve, joka vaihtelee sen mukaan, missä paliskunnassa poronhoitaja on osakkaana. Lisäksi pitkät välimatkat saamelaisien kotiseutualueella ja jo pelkästään oman paliskunnan alueella vaikuttavat polttoaineen kulutukseen. Erityisesti erotuskaudella poroja joudutaan hakemaan usein myös naapuripaliskuntien erotuksista, mikä lisää merkittävästi autolla liikkumisen tarvetta.

Venäjän hyökkäyssota Ukrainassa on nostanut porojen lisäruokinnan kustannuksia. Heinäpaalien ja rehun hinnat ovat nousseet lähes 100 %. Heiniä ja rehujen rahtien hinnat ovat nousseet 60–70 %. Yksittäisen poronhoitajan lisäkustannukset ruokintaan liittyen riippuvat muun muassa laiumien kunnosta ja sen myötä lisäruokinnan määrän tarpeesta sekä siitä, kantaako paliskunta taloudellista vastuuta porojen lisäruokinnasta vai hankkiiko jokainen poronhoitaja tarvittavan ruokinnan omille poroilleen.

Nousseita tuottajahintoja ei pystytä kompensoimaan nostamalla poronlihan kilohintaa, koska kuluttajien ostovoima on nykyisen maailmantilanteen vuoksi laskenut. Mikäli poronlihan kilohintaa nostetaan liikaa, ei liha mene enää kaupaksi ja poronhoitajan tulovirta loppuu kokonaan.

Edelleen kiihtyvän inflaation ja poroelinkeinoon kohdistuvan hintojen nousun voidaan ennakoida tarkoittavan saamelaiselle poronhoitajille erittäin suuria taloudellisia tappioita sekä päätöksiä poroelinkeinoon lopettamisesta. Jos tulevan talven sääolosuhteet ovat jälleen poikkeukselliset ja lisäruokinnan tarve pysyy edellisvuosien tapaan korkeana, ei kaikilla poronhoitajilla ole varaa ruokkia porojaan tässä muistiossa avattujen syiden vuoksi. Tämä johtaisi pahimmassa tapauksessa lukuisiin porokuolemiin.

Saamelaiskäräjät pitää erittäin tärkeänä sitä, että ministeriössä ryhdytään välittömästi selvittämään, miten erityisesti saamelaiselle poronhoidolle pystytään tulevana talvena kohdentamaan tukea oikea-aikaisesti. Tilanteessa, jossa poronhoitajien taloudellinen puskuri on käytetty loppuun jo edellisinä talvina, takautuvasti maksettavat korvaukset eivät enää pelasta niitä poronhoitajia, jotka aidosti joutuvat harkitsemaan elinkeinoon lopettamista sen tuottaessa taloudellisia tappioita.³

Saamelaiskäräjät vetoaa maa- ja metsätalousministeriöön tilanteeseen puuttumiseksi ja muistuttaa pääministeri Marinin hallitusohjelman kirjauksesta, jonka mukaan ohjelman yhtenä tavoitteena on edistää porotalouden kehittymistä kannattavana, kestäväenä ja kulttuurisesti merkittävänä elinkeinona. Poronhoidolla on tärkeä rooli erityisesti pohjoisen Suomen ruokaturvallisuuden näkökulmasta ja elinkeinoja tulee tarkastella ja arvostaa myös merkittävänä Suomen huoltovarmuuteen vaikuttavana tekijänä, erityisesti nykyisessä maailmanpoliittisessa tilanteessa.

² Lähde: Tilastokeskus, Polttonesteiden kuluttajahinnat (sisältää alv:n). Vertailussa kuluttajahinnat heinäkuussa vuosina 2018, 2021 ja 2022.

³ Poronhoitovuonna 2018/19 eloporoa kohti laskettuna tuotantokustannus oli 272 euroa. Kokonaistuottoa kertyi 201 euroa/poro, joten eloporoa kohti laskettuna porotalousyrittäjälle syntyi tappiota 71 euroa. Tuotantokustannukset lihakiloa kohti laskettuna ovat suuremmat pienemmissä porotalousyrityksissä. Lähde: Tilastoja maataloudesta, metsäsektorilta sekä kala- ja riistataloudesta. Luonnonvara- biotalouden tutkimus 106/2020, s. 36. Luonnonvarakeskus, Ruoka- ja luonnonvaratilastojen e-vuosikirja 2020.

Merk.

Leo Aikio
II varapuheenjohtaja

Sarita Kämäräinen
elinkeino- ja ympäristölakimiessihteeri

Taustamuistiosta päätti II varapuheenjohtaja Leo Aikio 26.9.2022 kuultuaan puheenjohtaja Tuomas Aslak Juusoa.

Taustamuistion valmisteluun on osallistunut elinkeinosihteeri Laura Olsén-Ljetoff.

Lisätietoja antaa Leo Aikio, leo.aikio@samediggi.fi, 040 621 6505.